משנה · אחרונים · הון עשיר · סדר נשים

הון עשיר על משנה נדרים

רבי עמנואל חי ריקי

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

הון עשיר על משנה נדרים

רבי עמנואל חי ריקי

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/הון-עשיר-על-משנה-נדרים/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
משנה א 4
משנה ד 4
פרק ב 4
משנה א 4
משנה ב 5
פרק ג 5
משנה א 5
משנה ב 5
משנה ג 6
משנה ו 6
משנה ט 6
משנה י 7
משנה יא 7
פרק ד 8
משנה א 8
משנה ג 10
משנה ד 11
משנה ז 11
משנה ח 11
פרק ה 11
משנה ד 11
משנה ה 11
משנה ו 13
פרק ו 13
משנה ד 13
משנה ז 13
משנה ח 13
משנה ט 13
משנה י 13
פרק ז 14
משנה ב 14
פרק ח 14
משנה א 14
משנה ה 14
משנה ז 15
פרק ט 16
משנה ד 16
משנה ו 16
משנה ח 16
משנה ט 16
משנה י 16
פרק י 17
משנה ב 17
משנה ג 17
משנה ו 17
פרק יא 17
משנה א 17
משנה ג 18
משנה י 18

פרק א

משנה א

נדרים

נדרים יש בו י"א פרקים, דפחות משנים אלו א"א שיהיה לנודרת ויהיה נדרה נדר (עי' נדה פ"ה מ"ו), ועוד ידוע הא דאיתא במאורות נתן אות נ' סי' ט' שהנדר מאיר מצח ז"א בעל שש קצוות בנוקבא בעלת הא אחרונה בין הכל י"א:

וחרמים כחרמים ושבועות כשבועות. גמרא (דף ב:) ולתני כנוי שבועות בתר נדרים, איידי דתני נדרים דמיתסר חפצא עליה תנא נמי חרמים דמיתסר חפצא עליה, לאפוקי שבועה דקאסר נפשיה מן חפצא, ע"כ:

האומר לחבירו וכו'. כגון האומר לא קתני, לגלות דאין זה פירושא דכל כנויי, א"כ משנה זאת ומשנת האומר קונם מובנים מעצמם בלי שום חסרון, אלא שאין אנו יודעים במה מדברים אם בכנויים המפורשים במתניתין אם בדבר אחר דהיינו ידות כדי להוציא מהם דבר מתוך דבר, ולזה הוצרכה הש"ס להוסיף עליה פירוש, וכן בריש נזיר. ורמז לנו התנא בקצור לשונו המראה לכאורה דמה שהוא ידות הוא פירושא דכנויים, דנדר הנתפס על ידי יד דאתיא מדרשה, חמור כנדר הנתפס על ידי כנוי דהוא מדאורייתא:

משנה ד

עולה מנחה חטאת תודה שלמים. כך הם מסודרים בפ' צו. ולא נקט נמי אשם, משום דא"א שיבא ע"י נדר כמו חטאת כמו שכתב הר"ב בפרק ב' משנה א', דאין הנזיר חייב אשם אלא כשנטמא, ולכתחילה אסור להטמא, ואנן קי"ל דבעינן שיתפוס בדבר הנדור כמ"ש הר"ב במקום הנ"ל:

תודה. לא ידענא מאי קאמר התי"ט דהתודה דמיא לחטאת שבאה חובה דווקא, דהא נדבה נמי באה כעולה ודומיה:

פרק ב

משנה א

וכתרומתו. ש"ס דף י"ב ע"ב הא קמ"ל תרומת לחמי תודה תרומתו היא, ע"כ. והואיל וכן הוא דבתרומה זו כלול אף תרומת לחמי תודה אין להקשות למה נשנית אחר החלה:

משנה ב

סוכה שאיני עושה לולב וכו' תפילין וכו'. מצות סוכה ולולב כתיבי בפ' אמור (ויקרא כג) ומצות תפילין בואתחנן (דברים ה, ח), דוהיה לאות דכתיב בפ' בא (שמות יג, טז) אינו ממנין המצות:

פרק ג

משנה א

נדרי זרוזין כיצד היה מוכר וכו' ראב"יא אף הרוצה להדיר וכו'. הוא נדרי זרוזין. אומר כל נדר וכו'. הוא ענין בפני עצמו, ופירוש אומר, הוא יכול לומר. ולפי גירסא זו המשנה מובנת מעצמה. ואף לגירסא אחרת שאין המשנה מובנת כל כך בריוח יש טעם בדבר, והוא כדאי' בש"ס (דף כג:) שלא רצה התנא לגלותו בפירוש כדי שלא ינהגו קלות ראש בנדרים.

ובלבד שיהא זכור וכו'. עיין בש"ס (שם) כי הר"ב קיצר בלשונו:

משנה ב

הבאי. כתב הרמ"ע בתשובה ע"ג, דהוא ר"ת הנה ברכו את ה'. ואמת הוא כי מרגלא בפומיהו דאנשי דברים אלו כשרואים דברים נפלאים, ובזה אתי שפיר האי דנקט התנא הכא יוצאי מצרים דהוי כעין טובה, ונחש דהוי כעין רעה, לרמוז אגב ארחיה דחייב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה (ברכות פ"ט מ"ה), שאין לך דבר בעולם שאינה לטובת האדם אף דלכאורה נראה להפך, והתי"ט כתב פירושים אחרים:

בדרך הזה כיוצאי מצרים. ועינינו רואות כי דרך זה קטון מהכילם וא"א שיראם שם בראיה אחת, והכי איתא בירושלמי דהכא (ה"ב ט.) ופ"ג דשבועות (ה"ח יז.), ובזה אתי שפיר דלא הוצרכה הש"ס לישא וליתן הכא כמו בנחש, באמרה (דף כה.) ולא, והא ההוא חויא דהוה בשני שבור מלכא וכו', עד דאסיקו בגבו טרוף קאמרינן. וזה א"א לעולם, כמו שא"א שיחזיק הדרך הזה קטן כיוצאי מצרים.

נחש כקורת בית הבד. טרוף מגבו וגדול כמוהו, דאפשר שיהיה גדול כמוהו אבל לא שיהיה טרוף מגבו כן משמע מפירוש רש"י בש"ס דהכא (שם ד"ה בטרוף) כשנדקדק היטב בלשונו, וה"ט דהכא לא פירש הרב כלום כמו שפירש בפ"ג משנה ח' דשבועות ע"ש, דשם אין כוונת הנשבע אלא שהנחש היה טרוף מגבו כקורת בית הבד ולא מכוין לגדלו, וכן משמע בירושלמי ואעתיקנו בפ"ג דשבועות ע"ש בפרק שלשי משנה ח', וכן משמע מפירוש רש"י בש"ס דהתם (דף כט: ד"ה כולהו נמי), אע"ג דצ"ע בדבריו דנראים כסותרים

ואין כאן מקום להאריך, מ"מ נוכל לומר דהכא אתי שפיר לפרש כן דדומיא דכיוצאי מצרים קתני דהוו דברי הבאי, כלומר דבר תמוה מה שראה עם כיוצא מצרים, ויכול להיות כן אבל א"א שיהיה הענין כמו שהוא אומר שראה אותם בדרך הזה קטון מהכילם, וכמו כן הנחש הגדול והנורא שהוא דבר תמוה שאומר שראה, אפשר להיות כן, אבל א"א שיהיה הענין כמו שהוא אומר שהיה טרוף מגבו. אבל בשבועות דלא קפיד התנא לאשמועינן אלא שדבריו הם שוא ושקר, אתי שפיר לפרש דאיירי שהנשבע אמר שראה נחש טרוף מגבו כקורת בית הבד, ולא בא לאשמועינן בדמיון הזה גדלו דלא הוי אלא דברי הבאי ואפשר שיהיה אמת, וה"ט דלא נקט התם כמו הכא אם לא ראיתי בדרך הזה כיוצא מצרים דהוו דברי הבאי מלבד מה שא"א, אלא נקט גמל פורח באויר דאין הגמל דבר תמוה במקום המצוי, אלא פריחתו באויר הוא הדבר שא"א שדבר זה מטבעו הכבד נמנע, וזה הוא דבא לאשמועינן כן נראה. והתי"ט שקיל וטרי ומאריך בזה ולעד"נ שמ"ש הוא הנכון, ועיין עוד מ"ש בשבועות ע"ד הדרש.

ונודע שלא הכתו. שכיח יותר משלא גנבתו, דידי נשים רחמניות, וה"ט דברישא קתני איפכא:

אוכלים תאנים. נקט פירות אלו משום דמלתא דשכיחי הוא שילכו תחת האילן לאכול פירות אלו בעוד שהם לחים, שבאותו זמן עצמו תלשום מן האילן:

משנה ג

וחלה הוא וכו'. אע"ג דלאו אונס גמור הוא, הר"ן (דף כז.). ה"ט דלא די באמרו ואירע לו אונס סתם, אלא פירש האונס, דלא תימא דדווקא באונס גמור איירינן:

משנה ו

לא כאלו וכו'. כתב הר"ב, אית דמפרשי וכו'. הכי איתא בבבלי (דף ל.) מר מתני אריסא וכו' מר מתני אסיפא וכו'. ובירושלמי (ה"ו יא:) משמע דשניהם אמת:

משנה ט

הנודר מן הילודים מותר בנולדים מן הנולדים אסור בילודים, ר"מ מתיר אף בילודים. ה"ג בכל הספרים, והכי פירושא ר"מ מתיר אף בילודים כשלא הזכירם, כמו שת"ק התיר בנולדים בכמו כן, ובזה החסרון מובן ואיננו צריך טעם כי פשוט הוא, וחסורי מחסרא דקאמרי בש"ס (דף ל:) אינו אלא תוספת פירוש, דלא נימא דר"מ באמרו דמותר אף בילודים דההיתרא דרישא קאי, דקאמר ת"ק דהנודר מן הילודים מותר בנולדים, דמשמע אבל בילודים שהזכיר אסור, והוא אמר דמותר אף בילודים ולא מבעיא נולדים, אבל בסיפא לא פליג, דהא דנזכרה קודם משום דרצה ר' המחבר לסיים כוליה מלתא

דת"ק, דאי הכי קשיא ממאן אסר ר"מ בנודר מן הילודים. ולא נוח בעיני כלל מ"ש התי"ט דהר"ש לא גריס כוליה סיפא דהנודר מן הנולדים, דאינו נכון לשבש כל הספרים. ועוד שראיתי לפי' הרא"ש ואין שום הכרח בדבריו, וכ"ש דלא ניחא כלל מ"ש דהר"ב לא גריס בסיפא אלא מן הנולדים ר"מ מתיר אף בילודים, אין לגירסא זו לא יד ולא רגל, וה"לל בש"ס דמתניתן משבשתא היא:

משנה י

אסור בישראל ואסור בכותים. הא דלא כללם באיסור אחד, רוח ה' דבר בו שהיו עתידין להבדל מכלל ישראל כידוע, שאחר שמצאו להם דמות יונה עשאום כגוים גמורים (חולין ו.). ועוד אגב סיפא דמותר בכותים חילקם נמי ברישא:

משנה יא

קונם שאיני נהנה לבני נח וכו'. הא דלא תנא הנודר מבני נח וכו', דומיא דמשניות הקודמות. י"ל משום סיפא הוא, דלא שייך לשון זה כי אם לשון שאני נהנה או שאיני נהנה וכיוצא בו:

אם שומעין לו. אצטריך לאשמועינן, דמוכר ביותר דקתני ר"ל יותר מכדי שוויו, דלא תימא יותר מן הפחות אע"פ שהוא פחות מכדי שוויו או כדי שוויו, דשכיחי על כיוצא בזה לוקחים הרבה. והתי"ט כתב דבר אחר, ולע"ד זה הוא יותר מוסכם:

שאין הערלה קרויה אלא לשם גוים שנאמר כי כל הגוים ערלים וכו'. וא"א לומר שכוונת הפסוק לומר שכלם הם ערלים בלי מילה, שהרי א"א שלא יהיו קצתם מהולים מעת לדתם, וכ"ש שבפירוש אמרו רז"ל (אבות דר"נ פ"ב ה) שבלעם נולד מהול, אלא ודאי שכוונת המקרא הוא לומר ששמם כך הוא. וא"ת לעולם אימא לך דערלים ממש קאמר ולא חש למעוט המהולים כי הוא בטל ברוב, להכי קאמר ואומר והיה הפלשתי הערל הזה, והוא לא ידע אם היה ערל או מהול וקרי ליה ערל ש"מ ששמו הוא כך. וא"ת דעדיין לא שמענו שיקראו ערלים סתם, כי הנביא אמר עכו"ם ערלים, ודוד אמר הפלשתי הערל, אבל שיקראו ערלים סתם לא ידענו, עד שנאמר שהנודר מן הערלים אסור בגוים כלם דווקא ולא בישראל אע"פי שהוא ערל, להכי קאמר ואומר פן תעלוזנה בנות פלשתים פן תשמחנה בנות הערלים, הרי שנקראו ערלים סתם, משא"כ ישראל שאף אם הוא ערל לא נקרא ערל סתם אלא ערל ישראל בלשון בני אדם, אע"פי שבלשון תורה [ו]כל ערל לא יאכל בו (שמות יב, מח) בישראל קמיירי. והתי"ט כתב דרך אחרת בשם הר"ן:

רא"א מאוסה ערלה שנתגנו בה הרשעים שנאמר (ירמיה ט כה) **כי כל הגוים ערלים.** ועל פי האמת פירושא דקרא הוא שכך שמם, ומדבזה אותם באמור שנקראים כך, ש"מ דגנאי גדול הוא הערלה ששמה לבד שם גנאי הוא:

שלש עשרה בריתות. אע"ג דהתי"ט השוה י"ג בריתות לי"ג מדות דרחמים, ונראה שהוא רמז נאה, מ"מ הטעם שרצה לומר להיות שלשה מאלו בפרשה אחת (בראשית יז, יט-כא) ועשרה בפרשה אחרת (שם, ב-יד), באמור שהשלשה הם כנגד שלשה שמות שאינם נמחקים הנזכרים בי"ג מדות, אינו נכון, כי על פי כתבי האר"י הי"ג מדות מתחילים מאל, וה' ה' הוא בעל המדות כידוע לי"ח, ועיין בספרי משנת חסידים מפתח העולמות סדר קדשים מסכת אריך פוז"ח. ושם במפתח הכוונות סדר מועד מסכת שארית האצילות פ' ח' ט' י' י"א, ויותר נכון בעיני לומר שנכתבו עשרה במקום אחד ושלשה במקום אחר, כנגד יוד דשדי המתגלת ע"י המילה, ושע"י נעשה שם שדי בעל שלשה אותיות שלמות:

למשה הצדיק. שם צדיק צודק על המילה כידוע לי"ח, משום הכי נראה שנזכר כאן במשה, מה שלא נזכר בתאר זה בשום מקום. ועוד אפשר דרמז מקום משה העליון כי באמת שרשו צומח ע"י המילה כידוע לחכמי בינה, ועיין בספרי משנת חסידים מפתח העולמות סדר קדשים מסכת לאה פרק ג' פיסקא א':

פרק ד

משנה א

נפה וכברה ורחים ותנור. כתב התי"ט, דתנור זה הוא כלי מכלי הבשול, שבו נותנים האש ועליו שופתין הקדרה או השפוד, ולאו היינו התנור שאופין בו הפת הנדבק בעת אפייתו בתנור עצמו. ונכון הוא שהזכיר בצרכי האפיה שלשה כלים שהנאתם אינה קרובה כל כך להנאת האכילה, ותנור שאופין בו אתייא מנייהו במכ"ש, ובצרכי הבשול הזכיר כלי אחד שאף הוא אין הנייתו קרובה כל כך, שאין משימים המאכל המתבשל עליו ממש אלא בשפוד או בקדרה, ואחריני אתו במכ"ש. ועוד אתיין בה"ה מהכלים הנזכרים בצרכי האפיה שהם נפה ודומיו, דמאי שנא, וכ"ש דנפה ודומיו נמי מצרך צריכי לקטניות ודומיו שהם צרכי בשול, כל זה אמרתי על פי דרך הר"ב והר"ש שכתבו וכ"ש קדרה ושפוד, אבל אם לא נאמר האי כ"ש דהא מ"מ לא נזכר בש"ס, אין אנו צריכים להוציא לשון המשנה ממשמעותה הרגיל, דתנור הנזכר אצל כלים אלו הוא התנור שאופים בו, ואעפ"כ נשנה בסוף לרבותא, לפי דההנאה הבאה לאוכל ע"י הנפה והכברה והרחים באה מן הכלי לבד, משא"כ הנאה הבאה לו מן התנור שלא נמצאת אלא

ע"י צרוף האש שהוא העיקר, כי באש בלי תנור אפשר לאפות הלחם משא"כ בתנור בלי אש, ולפחות איכא למימר דזה וזה גורם הוא ומותר, קמ"לן דלא, וה"ה לקדרה ושפוד:
נפה וכברה ורחים. סדר הנכון היה לו להיות רחים באמצע, אלא שסמך כברה לנפה משום דמלאכת שניהם שוה, ואין ביניהם הפרש אלא שזה מלאכתו בקמח וזה בחיטים עצמם. והקדים נפה לכברה משום דהוי לא זו אף זו:
אבל משאיל לו חלוק כו'. ירושלמי (ה"א יג.) ולא ממאכל נדר, אמר ר' שמעון בן לקיש כיני מתניתא, אין בין מודר הניה מחבירו למודר הניית מאכל מחבירו. תני דבית ר' כן, המודר הניית מאכל מחבירו לא ישאילנו נפה וכברה ריחים ותנור. תני אבל משאילו כוסות וקערות ותמחויים שאינן מהנין את האוכל אבל מכנסין את האוכל, לפסים וקדרות אסור, ע"כ. ולפי הירושלמי הזה, צ"ל דתני חלוק וכו', לרבותא דמקום שמשכירין אפילו אלו אסור, דאי להיתר השאלה, ה"ל לשנות כוסות וקערות לרבותא. אבל בבבלי משמע דתוספתא זאת נדחית, דגרסינן התם (דף לג.) אמר רב פפא שק להביא פירות וחמור להביא פירות, ואפילו צנא בעלמא, הנאה המביאה לידי מאכל הוא, ע"כ. דמשמע דאפילו להכניס בו האוכל לבד אסור. או אפשר לומר דדוקא כשצריך להביאם עמם ממקום למקום דא"א לו לעשות כן מבלי שק או חמור, ואפילו בפירות גדולים ומועטים דדרכם להביאם בצנא דהיינו סל עשוי נקבים נקבים, דע"י הדחק אפשר היה לו להביאם בידו, אסר רב פפא דהנאה כזו מקרי הנאה המביאה לידי מאכל, דמבלי שיביא אותם הפירות מהגורן לעיר לא היה אוכלם, אלא אם לא היה לו במה להביאם לביתו אמרינן דהיה מוכרם במקומם, אבל בכוסות וקערות ותמחויים שכבר יש לו המאכל בתוך הקדרה והמשקה בתוך הקנקן, לא אמרינן שע"י בא לידי מאכל, שאין זה אלא נחת רוח בעלמא, דמבלעדם היה שותה מהקנקן ואוכל בקדרה, ומשום הכי שרי להשאילם אפילו לרב פפא שיאכל וישתה בתוכם, ואע"ג דמספקא ליה (שם) בטבעת לראות בו, וסוס לרכוב עליו, ולעבור דרך ארצו לילך מהר לבית המשתה, וכדרך אדם חשוב אי שרי או לא, התם הוא מהטעם שכתב הר"ן (שם ד"ה סוס לרכוב) כי הנאה זו יכולה להביאו לידי תוספת מאכל ממש, שמחמת שרואים אותו רוכב על סוס וטבעת בידו חושבים אותו ונותנים לו מנה יפה. וכך אומר אני בקצור הדרך, שבהגיעו לבית המשתה מהר קודם וזוכה לעמוד במקום גדולים, אשר עדיין לא נתמלא, כי הוא בזריזותו קדמם, שלפניהם מביאים המנות היפות שבסעודה, והוא זוכה ע"י לאכול מהם:
ואע"ג דלכאורה נראה דאוקמתא זו דריש לקיש דירושלמי נדחית מהבבלי, דגרסינן התם (שם) והא מן מאכל נדר, אמר רשב"ל באומר הנאת מאכלך עלי, אימא שלא ילעוס חיטין

ויתן על מכתו, אמר רבא הנאה המביאה לידי מאכלך עלי, ע"כ. ופירש רש"י ז"ל, והא מן מאכל עצמו נדר, ואמאי אסור להשאילו נפה והני לאו מאכל נינהו: הנאת מאכלך עלי, יהיה אסור: ואימא, מאי הנאת מאכלך שלא ילעוס חיטין שלו ויתן על גבי מכתו והיינו נמי הנאת מאכל, ואכתי אמאי לא ישאילנו נפה וכברה, עכ"ל. מ"מ אין האמת כן, אלא רבא פרושי קמפרש דעת ריש לקיש, והראיה דלא קאמר אלא אמר רבא, דאיננה תשובה בפני עצמה לאפוקי ראשונה, אלא גילוי מלתא דתשובה ראשונה היא, דאי לא תימא הכי אלא דרבא חולק אריש לקיש, ושדברי ריש לקיש הם דווקא ולא כמו שפירשם רבא, איך מוקמי הירושלמי כותיה, ואיך תני דביה רבי כוותיה, הלא זה א"א כמו שהקשה הש"ס דידן. אלא ודאי שכוונת ריש לקיש הוא כמו שפירש רבא, והירושלמי כבר ידעה זה, אלא שהבבלי דרגילה לפרש יותר מהירושלמי רצתה לפרש בבירור כוונתו שלא נטעה בלשונו, והראה לנו ההכרח לזה. ואפשר דלזה כיון הר"ב, דנקט בפירושו לישנא דריש לקיש תחילה, והדר נקט לישנא דרבא. שהרגיש עליו התי"ט בד"ה מקום, למה עשה כן. והוא בכוונה מכוונות, להורות דכוונת ר"ל נמי הוא הוא, שיפרש דבורו כמו שפירש רבא אע"ג דסתם לשונו, דלא תימא דאוקמתא אחרינא היא:

חלוק וטבעת וכו'. נקט ארבעה כלים כנגד ארבעה כלים שהזכיר ברישא, ואחד מהם הוא כפול, שהם הנזמים, על כי דרכם להיות מונחים בשני אזנים או בשני נחירי האף, דומיא דרחים דרישא דבלשון חכמים הוא כלי כפול כי כולל כל השני כלים, כדתנן בסוף פ"ט דבבא מציעא החובל את הרחים עובר בל"ת וחייב משום שני כלים שנאמר (דברים כד, ו) לא יחבול רחים ורכב:

חלוק וטבעת וטלית ונזמים. לא ידענא אמאי לא שנא נזמים אצל הטבעת, אם לא שנאמר דסדרם כפי שרשם העליון, שחלוק וטבעת הם באחרונה שבהם, וטלית מקיף לששת ימי בראשית שעליה, ונזמים בפרט אותם הנתנים באזן הם עליהם כאם הרובצת עליהם, כמבואר במאורות נתן:

משנה ג

שהטהורה נפשה לשמים. וכה"ג תנן בטמאה. ולשון זה צריך עיון דהא כתיב (קהלת ג, כא) ורוח הבהמה היורדת היא למטה לארץ. אם לא שנאמר שרמז לשרש הבעל חי שאף הוא בשמים, ועיין בספרי משנת חסידים מפתח העולמות סדר טהרות מסכת ההרכבה, שרש כל הדצ"חם והמתכות:

משנה ד

דברי ר"מ. דגזר רחוק אטו קרוב כ"כ הר"ב, וכתב דאין הלכה כר"מ. וקשה דבריש פ"ה דכתובות (דף נז.) פסקינן דהלכה כר"מ בגזרותיו, וכה"ג הקשו התוס' בסוף פ"ב דנדרים (דף כ. ד"ה אבל נזירות) וכתבו התי"ט התם בד"ה וחכ"א, ושם מצאו תירוץ דבגזרותיו אמרינן דהלכה כמותו ולא בקנסותיו, אבל הכא האי תשובה לא שייכא, וצ"ע:

משנה ז

היה ביתו לבנות. הוא מעשה אומן יותר מגדרו לגדור, ושניהם יותר משדה לקצור שהוא בעצמו יכול לעשותו, ומ"מ התירו לו כדי שיעשה במהירות, לכך נשנו שלשתם:

משנה ח

על הסלע וכו'. מדלא קתני בארץ, נראה דרמז לנו לכל היכא דאפשר בלאו הכי שלא נכון לעשות כן, משום בזיון אוכלין:

על הסלע או על הגדר. לא מבעיא על הסלע, דאע"ג דאין שם אלא הוא יכול להיות שיהיה נקח מחיה או בעל חי אחר ההולך על ארבע, אלא אפי' על הגדר, דא"א לבעל חי חוץ מן האדם שימהר לקחתו ואין שם אדם אלא הוא מותר, לכך נשנו תרויהו:

פרק ה

משנה ד

הרי את וכו'. כתב התי"ט דאין תימה על שלא נשנה אתה, הנהוג לומר לזכר בלשון הקדש, שהרי מצא בפסוק פעמים הרבה כיוצא בזה, זהו תורף דבריו. ואני ליתן טעם לשינוי לשון במשנה באתי כל זמן שאוכל, ולכן אומר דרמז התנא משאז"ל (נדה לא:) דלמה נקרא שמה נקבה נקייה באה, דזה האיש נמי הוא על חבירו כנקבה שאין לה משלה כלום, שמשום הכי אין במה להינות ממנה:

שניהם אסורים. ולא הוי כמו רישא דאחד אסור ואחד מותר, והדר מחדש עוד איסור המוטל על שניהם, וקודם שהזכיר האיסור פירש במה שהם עדיין מותרים אע"פ שלכאורה נראה שע"י נדר זו נאסרו, וזה הוא אמרו ושניהם מותרים בדבר של עולי בבל ואסורין וכו':

משנה ה

הר הבית והעזרות והבור שבאמצע הדרך. קשה דלא סידר התנא רישא זו לא ע"ד הסיפא ולא איפכא, דבשלמא בסיפא מתחיל מבחוץ שהיא הרחבה, ונכנס במדרגה מחוצה ולפנים, באמרו הר הבית והעזרות שלפנים ממנו, והדר יוצא מפנימה ולחוץ וקחשיב

הבור שבאמצע הדרך אחר העזרות. ועוד קשה דיש יותר רבותא בהר הבית שבעיר מן הבור שבאמצע הדרך, וא"כ ה"ל לשנותו ברישא:

כגון הרחבה והמרחץ ובית הכנסת. הפסיק ברחבה שמתפללים בה בתעניות, לבה"כ שמתפללים בה כל השנה, במרחץ שאין מתפללים בו כלל, לאשמועינן אגב ארחיה דאין ברחבה שום קדושה, כחכמים דפליגי את"ק דמגילה פ"ג משנה א' ע"ש:

והכותב חלקו לנשיא. ז"ל הש"ס (דף מח.) שהזכיר הר"ב, והכותב חלקו לנשיא אמאי מיתסר, אמר רב ששת הכי קתני ומה תקנתן יכתבו (פי' כל אחד מהם) חלקו לנשיא, ע"כ. וזה הדבר רק הוא ממני ולא ידעתי אמאי לא אמרו בש"ס חסורי מחסרא והכי קתני, שהרי בכל החסורי מחסרא שנזכרו על המשנה לא מצאתי היותר כמוס וחתום בכח המשנה שכמעט נראה חסרון ממש כמו ענין זה, ואין בידי לישב לישנא דמתניתין על פי הש"ס אלא בדרך זה הרחוק, והוא דוהכותב לנשיא, הוא כמו הקורה שאמרו דעירובין (פ"א מ"ג), דהמחבר שואל ומשיב וממילא אנו שומעין דזהו תקנתן של האסורים בדבר של אותה העיר, וה"פ והכותב חלקו לנשיא שהזכירו רז"ל לתקנת הנודרים הנ"ל, פליגי בפירושו ר"י ורבנן, דר"י ס"ל דהכותב חלקו לנשיא שאמרו לאו דווקא הוא אלא ה"ה להדיוט, ולא הזכירו נשיא אלא משום דלנשיא די בכתיבה אבל להדיוט צריך לזכות, ורבנן סל"הו דכמו דלהדיוט צריך לזכות כך לנשיא צריך לזכות, דכותב לאו דווקא הוא, כמו שנשיא לאו דווקא דה"ה להדיוט שלא דברו בנשיא אלא בהוה, ובזה לא שייך להקשות דחכמים היינו ת"ק, דמה שכתב התי"ט דלפרושי טעמא דת"ק קא אתו לא ניחא בעיני, דלא דמי זה למה שכתבתי בזה בכיוצא בזה במשנה ב' פ"ד דכתובות בד"ה משהשיאה, דהתם ממש הם מביאים ראיה לדברי ת"ק משא"כ הכא, ועוד דהתם אתי שפיר לפרש הכי דהת"ק אמר מילתא ואפליגו עלה וחזר והביא ראיה לדבריו, ודרכו של רבי המחבר להזכירו אח"כ בלשון רבים משום דעל הרוב סתם מתניתין כרבים נסתמו דקתני אמרו לו וכו', אבל הכא לא קתני אמרו לו וכו' אלא וחכ"א דמשמע דעתה הוא תחילת דבורם, וסתם התנא דבורו בענין שנראה כאילו כותב חלקו לנשיא הוא נכלל בדברים של אותה העיר ששניהם אסורים בה, לרמוז מ"ש התי"ט בשם הר"ן שאין דרך הנשיא לאסור הנאתו על הבריות, ולכן אע"פי שכתב חלקו לו הרי היא ברשות כל בני אותה העיר כבתחילה לענין שהנית כלם שוה בה. ועוד רמז לנו במה שלא רצה לגלות היתר כתיבת חלקו לאחר בפירוש, דלא נכון לעשות כן מתחילה לנדור כדי שאח"כ יצטרך לכתוב חלקו לאחר אם ירצה להנהות, שבין כך ובין כך אתי לידי תקלה, והיינו דקמ"ל נמי ר"י בהזכירו מה שעשו אנשי גליל לתקנת ביניהם, שכתבו דברים של אותה

העיר לנשיא, כדי שאם ידורו ביניהם לא יהיה הנדר חל עליהם מתחילה, ש"מ דבלאו הכי שקדם הנדר לכתיבה יש לחוש:

משנה ו

מעשה. ומעשה לא קתני אלא מעשה, ובזה החסרון מובן ואינו צריך טעם, כמ"ש בכמה מקומות:

תלוי בראשו. כאדם המקלל עצמו ותולה קללתו בחבירו:

פרק ו

משנה ד

דג. משמע גדול ודגים משמע קטנים, כן כתב התי"ט בשם הר"ן. וה"ט דקדים התנא גדולים לקטנים, ומטעם זה הקדים המלוחים לטפלים, כי דרך בני אדם למלוח הדגים גדולים יותר מהקטנים, וכ"ש דאתי שפיר לפי זה להקדים חיין למבושלים, כי כן המלוחים הקודמים דרכם להאכל חיים, מלבד שהדג חי הוא והדר מבושל:

משנה ז

קונם זתים וענבים. זתים ראשון לארץ, וענבים שלשי לארץ. וברישא דצריך להזכיר יין ושמן, הקדים ענבים לזתים על שם תירוש ויצהר (דברים כח, נא). וכה"ג תנן במשנה ט':

משנה ח

מן התמרים וכו' מסתוניות וכו'. התמרים חשובים מהענבים הרעים שאינם ראויים ליין, להכי הקדימם שלא כסדר הכתוב. ועוד יש טעם אחר כי התמרים הם שני לארץ, והענבים הם שלשי לארץ:

אף ביוצא מהן. באמרו אף כולל הפרי עצמו עם היוצא, ואאותו פרי קאי וחכמים מתירים לפי פי' הראשון שכתב הרב, וזהו שכתב התי"ט ז"ל וחכמים מתירים פי' הר"ב איכא בין ת"ק לחכמים וכו' ורבי יהודה בן בתירה אוסר בו וביוצא מהם, רש"י, עכ"ל:

משנה ט

מן הדבש מותר בדבש תמרים. שסתם דבש של דבורים הוא, כן כתב התי"ט בשם הטור (יו"ד ריז). והיינו בלשון בני אדם, דבלשון תורה מצינו דבש סתם והוא דבש תמרים, דכתיב (דברים ח, ח) זית שמן ודבש:

משנה י

רבי יהודה אומר. מלתא באנפי נפשא, דלא הזכיר הת"ק דין כוסס כלל:

פרק ז

משנה ב

אסור בפול המצרי יבש. פירש מין זה לרבותא, משום דבמתניתין דלעיל נזכר בהיותו לח במין ירק, וכ"ש שאר מיני קטנית שאינם בכלל ירק אפילו בעודם לחים:

פרק ח

משנה א

וראש השנה לעתיד לבא. ובראש חדש קתני להבא. וטעמא נ"ל משום דרבותא דקמ"לן התנא בר"ח, הוא בהיותו שני ימים שהיום הראשון נמנה עם החדש שעבר, ולא הוי בכלל הימים של חדש הבא, ואעפ"כ חשבינן ליה להבא משום לישנא דבני אדם כמ"ש הר"ב, ומשום הכי לא שייך לומר בו לעתיד לבא כי באמת אינו נחשב לעתיד ממש, משא"כ ראש השנה שממנו אנו מתחילין לחשוב שנה העתידה, והתי"ט הביא על זה טעמים אחרים.

אבל עדיין קשה לי דהאי דר"ה פשיטא הוא ואמאי לא הקשו עליו בש"ס כמו שהקשו (דף ס:) בשבת ור"ח, ונראה דהואיל ונזכר בכאן יום שבת ר"ח ר"ה ושבוע שהם חמשה זמנים, כשמצינו שהשלשה ראשונים אצטריכו אין אנו מוכרחים למצוא צריכותא לשנים אחרונים כי נאמר דנשנו אגב המרובה כי הם המועט, ומשום הכי לא הקשה הש"ס מר"ח ואילך פשיטא, ומ"מ לא נחא דעתיה דש"ס במה שהצריך יום ושבת לבד עד כי רצה להצריך גם ר"ח, משום דיום ושבת הצריכים היו פחותים מהבלתי צריכים להיותם שנים לבד והנשארים הם שלשה, ואין זה ראוי שיהיה מה שנשנה אגב מרובה על מה שנשנה לצורך, (ואע"פ שהתוספות בריש פ' גיד הנשה (חולין פט: ד"ה מוקדשין) ניחא ליה אפילו בהאי גוונא) משום הכי הצריכה נמי ר"ח שהוא הזמן השלשי, שע"י זה לא יהיה מה שנשנה אגב מרובה על העיקר. אבל עוד יש להקשות אמאי לא תני נמי יובל זה מה דינו, וליכא למימר דתני ושייר דהא לא שייר מידי מהזמנים המסויימים כי אם זה, ומאי שייר דהאי שייר. וי"ל דשייריה משום דלא פסיקא ליה, דפלוגתא דר' יהודה ורבנן הוא אם נחשב להבא או לשעבר כדאיתא בש"ס (דף סא.):

משנה ה

עד שיצא ניסן כלו. נראה דהאי כלו אתא לרבות עבורו, שהוא יום ראשון של ר"ח אייר, ובפרק א' דתענית (מ"ב) לא הוצרך לשנות כלו, על כי שנא שם הראיה ויורד לכם גשם וגו' בראשון (יואל ב, כג). ויום א' דר"ח אייר פשוט הוא לכל דתשלומי דראשון הוא, אבל

הכא דבנדרים איירינן דאמרנו במשנה א' דיום א' של ר"ח הוא להבא, הוה אמינא דאף לענין זה הוא, אע"ג דלענין שאילת גשמים נמנה לשעבר, משום הכי הוצרך לשנות כלו לומר דאינו כן, דבריש פרקין דתלה הנדר בחדש משום הכי משום לישנא דבני אדם התרנו לו יום א' של ר"ח שאחר הנדר, להיות נקרא בפי כל בשם ריש ירחא, אבל הכא שלא תלה אותו אלא בגשמים בתרייהו גריר:

משנה ז

כור אחד של חיטין ושתי חביות של יין. לא ידענא אמאי נקט בכור אחד ובחביות שתים, אם לא שנאמר שזה הוא שיעור היין הצריך למאכל כור אחד של חטין בימיהם, או שנאמר שעל שם איזה מעשה שהיה כך שנו דין זה בענין זה, וכה"ג מצינו בסיפא דמתניתין כמ"ש לקמן, וכה"ג יש לתרץ בכל כיוצא בזה:

להפר. למאן דגריס הכי צ"ל דמשום דהוא בעל הדבר עצמו המפר הנדר, דומה לבעל המפר נדרי אשתו שיש בהם עינוי נפש דהוא בעל הדבר שאם אשתו תתענה תנוול בעיניו ולא תהיה נוחה לו, ועוד שאשתו כגופו, ולא דמי לחכם המתיר שאינו בעל הדבר, ולכן אתי שפיר לומר להפר ולא להתיר. ואין לומר דטעמא הוא דהחכם בהתרתו עוקר הנדר מעיקרו כאילו לא נדר מעולם אבל הבעל בהפרתו אינו כן, והכא נמי דומה יותר לבעל מהחכם, שהרי אומר לו קיימתי כדרך אשר נדרת שאקבל והריני כאילו התקבלתי, וכן מה שנדרת משום כבודי כבר נתכבדתי כי זה הוא כבודי, ואינו עוקר בדרך זה הנדר שלו כלל אלא שעל ידי תחבולה זו מקיים תנאו אשר התנה בנדר, דאדרבא יותר דמי לחכם בהא דבקיום תנאי הנדר הרי הוא כאילו לא נדר כלל, דהא לא נדר אלא על תנאי זה וכשנתקיים התנאי באיזה ענין שיהיה אין נדרו נדר כלל, ויותר נראה לומר דדמי לבעל יותר מהחכם בענין זה, שהחכם אינו מתיר הנדר אלא ברצון הנודר שחפץ בהתרתו מפני החרטה או הפתח, משא"כ הבעל שמפר נדרי אשתו בעל כרחה אף שהוא שלא ברצונה, והכא נמי הואיל ועיקר כוונת הנודר היתה שיקבל או יתן ממש וזה לא נעשה, התרה זו הנעשת לו בתחבולה זו הנה היא בעיניו כקוץ ובעל כרחו מקבלה מפני שרואה שמ"מ אין לו תקנה שזה האחר אינו רוצה לעשות רצונו ממש בשום ענין:

את בת אחותו. הא דלא קתני סתם לישא אשה אחת, אלא קתני את בת אחותו. י"ל כמו שהשבתי לעיל בכור חיטין דמשום מעשה שהיה כך כנזכר בפ' ט' משנה ט' נקט אשה זו. ועוד י"ל דבא לרמוז דאין מפצירין לאדם שישא אשה שאינו חפץ בה מתחילה, משום דאין זווגם על הרוב עולה יפה, דסימנא מלתא היא, אם לא שיש בלקיחתם מצוה נוספת על האחרות, כגון זאת שהיא בת אחותו שמצוה לישא אותה כמו שאז"ל (יבמות סב:):

פרק ט

משנה ד

על לא תקום וכו'. נקימה הוא בפועל, נטירה היא בדבור, שנאה היא בלב, אהבה היא בלב הפך השנאה, ולהחיות לאחיו הוא בפועל, ובסדר הזה מראים לו כמה הוא חמור חטאו אשר חטא להדיר חבירו שלא יהנה ממנו, שהרי התורה צוה שלא ינקום בפועל, ואפילו נטירה בדבור לבד אסרה, ולא בלבד נטירה בדבור אלא אפילו שנאה בלב אסור, ולא עוד אלא שאינו די שלא ישנא כי חייבו נמי לאהוב, ולא די אהבה בלב כי חייבה להראות אהבתו בפועל דהיינו להחייותו. ובזה מיושב למה נקט התנא לא תשנא אחר לא תקום ולא תטור, שלא כסדר הכתוב. והתי"ט הביא על זה לשון רש"י המישבו בדרך אחר:

משנה ו

בימים טובים ובשבתות. לא זו אף זו קתני, דשבתות איכא למימר ודאי קמשקר דאי אפשר דלא נתן דעתו אליהם כיון דאתו אחת לשבעה ימים, ואפילו הכי לא אמרינן הכי, משום הכי הקדים ימים לשבתות התדירים מהם:

משנה ח

קונם בצל וכו'. משום מעשה דהוי רב קתני ליה אע"ג דלא אצטריך:

משנה ט

ועל בנותיך. אבל על הבנים אין קפידה כל כך כמו על הבנות, דאשה עולה עמו ואינה יורדת (עי' כתובות סא.). ועוד דרוצה אשה בקב ותפלות (סוטה פ"ג מ"ד), ומ"מ גם הם נפגמים קצת משום הכי פתח בבנים וסיים בבנות:

משנה י

מותר בה. ואינו צריך התרה, כ"כ הר"ן (דף סו. ד"ה אלא שהנדר). לא מפני שהיא כעורה וכו'. שמפני כך אין הנדר מותר מעצמו, אלא דינו כדין נולד הנזכר ברישא דפרקין, והראיה שבענין זה אינו מותר מעצמו אלא דינו כנולד דמעשה וכו' והתירו ר"י. ולא קתני אמר לו ר"י מותר אתה דמשמע בלי התרה, אלא קתני והתירו ר"י דמשמע שעשה לו התרה, וזה משום דס"ל דפותחין בנולד, ובזה החסרון מובן בלי שום דוחק ולכן איננו צריך טעם:

פרק י

משנה ב

שהבעל מפר בבגר. כתב התי"ט על מאי דאיתא בש"ס (דף ע:) דהאי לאו דווקא הוא דהא לקמן במשנה ה' פליגי בה ר"א וחכמים דלר"א מפר בבגר ולחכמים אינו מפר. ז"ל, ומשום הכי לא הוי סתם ואח"כ מחלוקת דהא פוסקין לקמן כחכמים, דהכא לאו תורת סתם עליו כיון שלא שנאה אלא משום איידי, עכ"ל. ובמחילה מכבודו אמינא כדינים ושכיב אמר להא מילתא, דמאי איכפת לנו דלהוי סתם ממש ואח"כ מחלוקת והיה הלכה דלא כסתם, הלא דינא הכי הוא דמחלוקת ואח"כ סתם הלכה כסתם, אבל כשהוא סתם ואח"כ מחלוקת אין הלכה כסתם לעולם, אלא כפי החכמים החולקים על פי הכלל שיש לנו עליהם, כגון הכא דהם יחיד ורבים דהלכה כרבים, ואין אנו מקפידים שיהיה הלכה זו דלא כסתם הקודם למחלוקת, והתי"ט עצמו כתבו בריש פ"ח דחולין בשם רשב"א, ועיין פי' הר"ן על הש"ס (שם), ועיין עוד מ"ש התי"ט בפ"ו משנה ט' דנזיר ד"ה כיון שנזרק:

משנה ג

נתגרשה בו ביום נתארסה בו ביום. שלא כדין, דהא הלכה כת"ק דפ"ד משנה י' דיבמות. וא"ת דהאי תנא ס"ל כר"י דפליג עלה, אין לפסוק משום זה הלכה כמותו, מטעם מחלוקת ואח"כ סתם דהלכה כסתם, דקי"ל (ב"ק קב.) דבשני מסכת אין סדר למשנה אלא בתלתא בבי דכחדא מסכתא חשיבא:

משנה ו

רע"א. פסק הר"ב הלכה כמותו, ואע"ג דקי"ל (עי' כתובות פד: ר"ן דף ז. ד"ה ולענין הלכה) דהלכה כר"ע מחבירו ולא מחבירו, והכא לא"נ שכתב הר"ן (דף עד:) והביאו התי"ט, הוו ר"א ור"י שווים ביבם אחד דמפר בשותפות דלא כר"ע, מ"מ כיון דאין טעמם שוה, דטעמא דר"א הוא משום דמאמר קונה ביבמה קנין גמור, וטעמא דר"י משום דזיקא בארוסה, לא חשיבי כחד:

פרק יא

משנה א

אמר ר' יוסי. אע"ג דפליג אין לתמוה דשנא אמר, מדלא אמר אינו מפר אלא קאמר אין אלו נדרי עינוי נפש, דהוה ליה כאילו מקשה לת"ק דאמר שיש בהם עינוי נפש, באמור

והלא אינו כן. ועוד אפשר לומר דרמז לנו דאינו חולק בכל הפרטים הנזכרים ברישא כמ"ש הר"ב והרמב"ם למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה כמו שכתב התי"ט:

משנה ג

כהנים אלו וכו' יטלו. הא ודאי לכ"ע הוי לאו דווקא, וסירכא דיטלו דרישא נקט, עיין בתי"ט:

משנה י

תשע. בש"ס גרסינן זו דברי ר"מ, וברש"י ותוספות והר"ן כתוב זו דברי ר"י, וכן כתב התי"ט. ואנכי לא ידעתי לפי גירסא זו מאי ר' יהודה אומר דקתני סיפא, דאי לא גרסינן נערה בוגרת ואביה קיים (כי בפי' רש"י לא קא חשיב לה, אע"ג דגם בבא אחרת השמיט דאפשר שהיא טעות סופר, כי במשניות שלפני זאת הבבא אחרונה דקודם ר' יהודה לבד היא מסומנת בס"א) והוו תשע עם המשיא בתו הקטנה וכו' דאמר ר' יהודה, נוכל לפרש תשע וכו' זו דברי ר' יהודה דאמר תשע (וכן פי' רש"י) שר' יהודה אומר אף המשיא וכו', ועם זאת מגיעים למספר תשע. אבל אי גרסינן ליה, אמת הוא דנוכל לומר דהמשיא בתו וכו' נכלל בנערה שלא בגרה והיא יתומה, אבל מ"מ קשה מאי ר' יהודה אומר, אחר זה ראיתי להרמב"ם בפירושו דגריס זו דברי ר"מ, ושקיל וטרי במאי פליגי ר"מ ור"י, והנאני, ומ"מ תמהני מהתי"ט שלא העיר בזה כלל:

נדרים מתחיל בכף ומסיי' במם, היינו מך, שהפרוץ בנדרים סופו למעול בשבועות, והמועל בשבועות נעשה מך, כדכתיב (זכריה ה, ד) ובא[ה] אל בית הגנב (ההוא) ואל [בית] הנשבע בשמי לשקר [וגו'] וכלתו את עציו וגו':

סליק מסכת נדרים. האסורים ומותרים:

אם תמאס יגיע עול המלך והשרים.

השמר ולא תמעול בשבועות ובנדרים: